

Langs bergen
en
langs dalen

dwalen door de nadagen
van Ida Gerhardt

José van der Donk

Dit boek is te bestellen via
info@uitgeverijchatkist.nl

uitgeverij Schatkist, Zutphen 2015

Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd, verspreid of
vermenigvuldigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van de auteur.

Ten geleide

Dit boek bevat uitgewerkte notities over de omgang tussen Ida Gerhardt en José van der Donk tijdens de laatste zeven jaren van Ida's leven.

José was met Ida in contact gekomen om haar met de correspondentie te helpen, nadat Marie van der Zeyde was gestorven. Ida's gezichtsvermogen was al een tijd slecht en Marie kon haar nu niet meer helpen.

Binnen korte tijd genoot José Ida's volledige vertrouwen. Ida's afhankelijkheid werd steeds groter en toen Ida zelf geen gehoor meer kon geven aan uitnodigingen, vertegenwoordigde José Ida en bracht haar daarvan verslag uit.

Mijn wederhelft Dirk en ik schreven een deelbiografie van Ida Gerhardt. Wij en onze wederzijdse vriendin Pieta van Beek voelden ons bevoorrecht dat José ons haar herinneringen liet lezen.

Wat ons trof in deze liefdevolle beschrijvingen, waren niet alleen de moeiten en het verdriet die de beperkingen van Ida met zich meebrachten, maar vooral de humoristische herinneringen en rake opmerkingen van Ida, die ons vaak een glimlach ontlokten. Wij kregen door gesprekken tussen Ida en José boeiende nieuwe informatie aangereikt over gedichten en over mensen met wie Ida een geschiedenis deelde. We lazen hoe er, ook toen Ida's levensdagen erg zwaar werden, nog ontmoetingen waren die Ida verblijdden en die haar dagen enige glans gaven, tot zij alles mocht loslaten.

Dirk en ik vonden het bijzonder spijtig dat José haar tekst niet 'naar buiten' wilde brengen, juist omdat die een kleurrijk beeld geeft over deze laatste jaren van Ida Gerhardt, waarover slechts zeer summier geschreven is. Maar José wilde niet onuitstaanbaar gevonden worden als mensen zouden lezen dat Ida zo veel liefs tegen haar had gezegd.

Toch voelden wij ons na enige tijd geroepen om José de raad te geven de uitgave hiervan ter hand te nemen. Het advies haar ervaringen naar buiten te brengen kreeg ze ook van Pieta, die Ida persoonlijk gekend heeft.

Wij zijn verrast en blij dat José door onze reacties op haar verslag besloten heeft dit als boekje uit te geven voor haar vrienden en bekenden, in het jaar dat zij 75 is geworden.

Lieve José, je hebt niet alleen Ida zoveel mogelijk beschermd tegen angst en eenzaamheid in de laatste periode van haar leven, maar je hebt door dit boekje aan haar geschiedenis recht gedaan.

Mieke van den Berg

Voorwoord

Dit schrijven gaat over de periode waarin Ida Gerhardt mij toeliet in haar leven, in de eerste plaats om haar te assisteren bij lezing en verzorging van de correspondentie.

Met grote regelmaat ging ik gedurende zeven jaar naar haar toe: van juni 1990 tot half augustus 1997, toen zij ontsliep.

Marie van der Zeyde, Ida's levensgezellin, was in maart 1990 gestorven. Ida's gezichtsvermogen was zeer slecht. Deze beide feiten zorgden voor een moeilijke situatie die om een oplossing vroeg.

Voor mij begon daarmee een bevoorrechte en soms ook moeilijke tijd. Een tijd waarin vertrouwdheid en vertrouwelijkheid zijn ontstaan; waarin een betekenisvolle wederkerigheid groeide in ons contact. Veel heb ik aan Ida te danken en ik mis haar. Hoezeer leeft zij voort in haar poëzie, in veler herinnering.

Niet lang voordat Ida heenging, kwam ter sprake dat ik nu en dan notities maakte. Ik zei die ooit nog eens te willen uitschrijven. "Ja, dat moet je doen", zei Ida. Toen haar sterfjaar, 1997, was vergleden, het stil werd rond haar heengaan en een nieuw jaar was begonnen, voelde ik dat het tijd werd Ida ook schrijvend te gedenken.

Zutphen, 9 april 2015

Het zal eind maart 1990 geweest zijn toen een vertrouwensvriend van Ida mij belde. Hij en zijn vrouw zijn ook vrienden van mij. In dat gesprek vroeg hij of hij mijn naam eens mocht noemen bij Ida. Natuurlijk mocht dat, graag zelfs! Het verlies van Marietje woog zwaar voor Ida. Begrijpelijk: zoveel jaren intens bevriend geweest... en daarbij kwam dat Ida door haar slechte gezichtsvermogen zeer onthand was nu zij alleen stond. Korte tijd later belde Ida me op. We hadden een kort gesprek dat eindigde met de afspraak dat ik nog nader zou horen van haar. Ik wist niet dat Ida, zoals zij gewoon was met Marie, de meimaand in het Sint Liobaklooster in Egmond verbleef; en vond het lang duren voor ik weer iets hoorde. Ik schreef een kort briefje, waarover Ida het later nog vaak had: "Dat briefje van jou, van nu of nooit..." Zodra Ida weer terug was in Eefde, eind mei, belde zij me. In dat gesprek vroeg Ida onder andere: "Wat is uw honorarium?" Zij vond het niet veel en we maakten een afspraak voor de eerstvolgende dinsdagmorgen, om half tien. Ik verwachtte dat we die ochtend alleen zouden kennismaken. Maar na een kopje koffie zetten we ons aan Ida's werktafel en Ida plantte een emmer post tussen ons in, deed een greep, reikte mij wat aan en vroeg: "Wat is dit?" Ik las de afzender voor en opende de eerste brief. Zo begon mijn bijzondere en vertrouwelijke werk bij Ida.

Er was een karton waarop Ida geschreven had: Wilt u mij niet storen bij mijn werk vanmorgen. Dat hing bij de voordeur, onder de bel.

Natuurlijk ging de bel toch eens. Eerste reactie: “Verdomme, je komt er niet in”. Ik ging kijken wie gebeld had: het was de meteropnemer en ik liet hem toch maar even zijn werk doen. Toen hij vertrokken was en ik weer de kamer inkwam, zei Ida: “Vergeef me dat ik weleens vloek; Julia deed ’t erg, omdat Wilhelmina zo streng was. En de kinderen van Trix doen het ook.”

“Er ligt veel”, hoorde ik Ida dikwijls zeggen. “Niet haasten, vooral niet haasten”. Ida was nooit gejaagd, al had zij altijd veel werk. Eens, bij het klaarmaken van een postpakketje zei ze opgewekt: “Wij zijn twee aanpakkende meiden!”

“Nu wil ik ‘ns even wezen” leidde een pauze in en als ik vertrok klonk altijd het hartelijke “Hèb het goed!”. Ida sprak mijn naam mooi uit, op z’n Frans.

“Zjosé, twee dingen: is het hier rommel? En is het hier vuil?” Antwoord: “Rommel absoluut niet, Ida. Ik sta er steeds weer verwonderd over hoe je alles weet te vinden wat je nodig hebt. Maar de deuren mogen wel eens een sopje”. (Met dat laatste drukte ik het netjes uit, eerlijk gezegd.) “Ja, dat weet ik wel, ’t moet geschilderd worden”, reageerde Ida; en ik weer: “En ik wil best eens stofzuigen”. “Néé, daar ben je niet voor, dat kan ik zelf”.

Naar iemand waarop Ida bepaald niet gesteld bleek, ging een noodzakelijke brief. Toen ik de enveloppe adresseerde zei Ida gniffelend: “Zet er maar s.s.t.t. achter; dat zal hij wel erg mooi vinden omdat-ie niet weet wat het betekent.”

Ida wist, doordat zij de dingen vaste plaatsen gaf, alles goed te vinden. Ook haar boeken.

De eerste keer dat we Leopold lezen vergeet ik niet licht. Ida koos *Albumblad*: “Lees het maar heel rustig”. Later die morgen zei Ida: “Ik zit maar stil naar je te kijken; je las het feilloos en het is zo donders moeilijk”.

Ida vertelde dat Leopold altijd in de derde persoon tegen haar sprak: “Begrijpt zij wel?”

Tussen de bedrijven door vertelde Ida wel eens iets van vroeger, over haar familie ook. De verhalen waren niet altijd vrolijk, maar er waren ook heel mooie bij. Toen er eens iets brak op een feest, werden de armen in elkaar gehaakt; heen en weer wiegend zongen ze: “Oh wat houden we van elkaar, het is de materie maar. Niemand doet het hier expres en we hebben er nog zes!”

Het volgende vind ik ook vermeldenswaard: Ida, nog klein, was verhuisd naar een huis met waterleiding. De ouders zeiden toen dat wanneer de kinderen een waskom water wilden, zij dat vragen moesten aan hen. In die tijd mocht Ida al eens mee naar de kerk en daar begon een van de gezangen met: Zonder U krijg ik geen wasdom. Ja, zij zong: Zonder U krijg ik geen waskom!

Over de opdracht die het begaafd zijn met zich meebracht, vertelde Ida me eens dat ze, toen ze vijf was, een beestje in 't water zag en vroeg: “Wat is dat?” “Dat is een grondel”, antwoordde vader. Haar handje in de zijne stond ze nadenkend: “grondel...vlonder...”

(en verder). Haar vader besepte het en stamelde:
“Oh... God...”

Ida schreef het uit in de bundel *Vijf Vuurstenen*, lees *Biografisch 1* erop na.

Moeder zei dat Ida's haar het enige mooie aan haar was... het móest lang blijven. Zodra het kon, liet Ida het millimeteren. Truus, de oudste zus, schijnt buitengewoon mooi geweest te zijn; Ida was 't lelijke eendje. Toen ooms en tantes een familiefoto bekeken en iemand vroeg waarom Ida niet apart gefotografeerd was, zei Ida's vader: “Ida, wat denk je?” “Ik denk godverdomme!” was haar antwoord. “Ik ook, ja” zei vader.

Vader bracht eens een doosje aan een kettinkje mee voor Truus. Als je eraan draaide kwam er een peper-muntje uit. Ida stevende op Truus af met een schaar, de punt op Truus gericht. Vader berispte haar. Truus trok Ida op schoot, gaf haar het doosje al troostend. Later lag het doosje ergens te slingeren en niemand interesseerde zich er nog voor.